

Tillit som bot

Medicinantropologen Lisbeth Sachs har skrivit en intressant bok¹ om placeboers betydelse i botandet. Utgångspunkten för denna studie är de landvinningar man gjort inom neurovetenskapen för att påvisa förväntningens och tillitens betydelse för hjärnans och kroppens reaktioner. Tilliten blir det som styr processen mot läkning. Det här innebär att synen på magi och magiska riter i samband med boteakter ställs i ny dager.

Boken är uppdelad i sex kapitel som behandlar synen på och forskningen om placebo i tid och rum. Sachs inleder med att reda ut begreppen tillit och bot, om hur människans inneboende kraft verkar kunna mobiliseras via tillit och förväntan, om hur placebo inte längre kan ses som kvacksalveri utan som ett terapeutiskt fenomen. Detta ger hon exempel på i avsnittet om placebo i tid och rum. Ett exempel som fångade mitt intresse här var hur människor har olika tillit till medicin beroende på vilken färg medicinen har. En blå eller grön tablett förväntas ha lugnande effekt medan en röd eller gul förväntas ha uppiggade effekt. Hon visar också med flera exempel på den omfattande terapeutiska betydelse placebo kan ha. Experiment som gjorts på patienter med magsår visade att placebo gav en effekt på upp till 90 %. Inget farmakologiskt preparat kommer upp till denna effekt. Hon ifrågasätter också medicinvetenskapens dubbelblindtester eftersom hon menar att de är överenskommelser om vilka variabler som kontrolleras. Lätt ironiskt säger hon att det är fråga om att de relevanta variablerna är de som är lätta att kontrollera medan andra variabler ses som irrelevanta.

I Sachs analys av placeboeffekten ställer hon den sjuka människans erfarenhetsvärld och livssammanhang i fokus, det vill säga det som är medicinantropologins speciella intresseområde. Här presenteras människans sätt att förklara varför just hon blivit sjuk och symbolernas betydelse i ett mångkulturellt sammanhang. I avsnittet om botarens roll ställs berättelser kring schamaner och magiker i relation till hälsovårdverksamheten i västvärlden. Hon påpekar att uppfattningen om magiker och läkemän som charlataner bottnar i okunskap samtidigt som hon varnar för en alltför romantisk syn på "botaren". Centralt i denna analys är att försöka se likheter i erfarenheter av sjukvårdssystem i både tid och rum och att lära sig något av dessa erfarenheter. Läkaren presenteras som

den faktor som i sig är av största betydelse för effekten av en medicinsk behandling. En läkare som tror på den behandling som rekommenderas är av stor betydelse för behandlingens effekt. Även diagnosens symboliska betydelse tas upp. Diagnos ger lindring genom den legitimitet den ger. På motsvarande sätt innebär kännedom om risker en negativ placeboeffekt, så kallad noceoeffekt för patienten ifråga. Det här är av stor betydelse i dagens medicinska värld. Hur ska läkarvetenskapen handskas med de risker som de har kännedom om? Är det bra för patienten att veta att han eller hon har en ökad risk att få till exempel cancer? Vilken kan effekten av den oro som patienten känner bli?

I avsnittet om tillit och vetande presenterar Sachs berättelser om sjukdomsförlopp, en genre som hon säger blivit alltmer populär. Man kan fråga sig i vad människans intresse för andra människors sjuklighet ligger. Sachs anser att förklaringen ligger i att sjukdomsberättelserna kan ses som vår tids äventyrsromaner. Tryggheten i livet bryts av den fara som sjukdomen innebär och det blir en konkret kamp om överlevnad. Dessa sjukdomsberättelser kallar hon för *pathografies*, ett begrepp myntat av Anne Hunsaker Hawkins. Pathografierna² bygger på en mycket enkel men genial struktur och kan ses som ett slags övergångsriter, en övergång från ett tillstånd till ett annat. I avsnittet presenteras även de rön som gör att vi idag vet vad som händer i hjärnan när en försöksperson får en spruta med saltlösning istället för ett verksamt ämne som han eller hon tror sig få. Det visar sig att man inte bara kan tala om att man känner sig frisk utan också eventuellt att man kan tänka sig frisk. Boken avslutas med ett utdrag ur samtal där journalisten Bill Moyers diskuterar frågor kring kropp och själ med forskare.

Boken *Tillit som bot* är tankeväckande, aningen provocerande och fräsch. Den är med största sannolikhet en nyttig läsning för läkare och annan vårdpersonal som kanske ibland bortser från tillitens betydelse i vårdsammanhang. Boken är tänkt att fungera i undervisningssammanhang men riktar sig också till en bredare läsekrets. Det gör den också antagligen bland annat genom sin lediga stil. Bokens svaghet är att den i så hög grad återger andra forskares forskningsresultat än Sachs egna. Detta gör att

¹ Lisbeth Sachs. *Tillit som bot. Placebo i tid och rum*. Lund, Studentlitteratur 2004. 160 s.

² Se även Lisbeth Sachs. *Från magi till bioteknik – medicinsk antropologi i molekylärbiologins tidevarv*. Lund, Studentlitteratur 2002.

boken känns som en sammanställning av forskning kring fenomenet snarare än en analys av det. Styrkan i boken ligger i att Sachs, åter en gång, visar på den potential medicinantropologiska resonemang har och

de möjligheter de ger att utveckla vårt hälsovårdssystem i praktiken.

Lena Marander-Eklund